

Emocionalna osjetljivost i psihopatija

Voloder, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:180510>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-08-10**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet u Osijeku

Preddiplomski studij psihologije

Dora Voloder

Emocionalna osjetljivost i psihopatija

Završni rad

Mentor: doc. dr. Valerija Križanić

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet u Osijeku

Odsjek za psihologiju

Studij: Preddiplomski studij psihologije

Dora Voloder

Emocionalna osjetljivost i psihopatija

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana opća psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Valerija Križanić

Osijek, 2017.

SAŽETAK

Psihopatija je okarakterizirana smanjenom emocionalnom osjetljivošću i empatičkom disfunkcijom što često može rezultirati nasiljem, kaznenim djelima te ostalim društveno neprihvatljivim ponašanjima. U opisivanju deficita emocionalnog procesiranja psihopata najčešće su dvije vrste teorija: teorija usmjerena na generalni deficit te teorije specifičnih deficita, točnije deficita u obradi tuge i straha. U proučavanju emocionalne osjetljivosti najčešće se koriste zadaci prepoznavanja facijalnih i vokalnih ekspresija afekta, ispituje se fiziološka reaktivnost na podražaje afektivnog sadržaja te utjecaj istih na učenje i pamćenje. Istraživanja većinski podupiru stajalište teorija specifičnih deficita, tj. da su najčešći deficiti u procesiranju tuge i straha, iako se deficiti pokazuju i u nekim drugim averzivnim podražajima poput onih koji izazivaju gađenje. Međutim, rezultati i dalje pokazuju određene nekonzistentnosti. Budući da je emocionalna osjetljivost temelj emocionalne empatije, može se zaključiti kako postoje selektivni deficiti u doživljavanju iste kod psihopata. S druge strane, nisu uočeni nedostaci u doživljavanju kognitivne empatije. Dakle, usprkos razumijevanju tuđih internalnih stanja, emocionalna komponenta empatije kod psihopata ne dolazi do izražaja.

Ključne riječi: psihopatija, emocionalna osjetljivost, empatija

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. OSJETLJIVOST NA AFEKTIVNE PODRAŽAJE.....	2
2.1. Prepoznavanje facijalne ekspresije.....	3
2.2. Prepoznavanje vokalnog signala afekta.....	6
2.3. Fiziološke reakcije na afektivne podražaje.....	7
2.4. Utjecaj emocija na učenje i pamćenje.....	11
2.4.1. Klasično uvjetovanje.....	11
2.4.2. Instrumentalno uvjetovanje.....	12
2.4.3. Pamćenje.....	13
2.5. Emocionalna osjetljivost u odnosu na predstavljene teorije.....	14
3. EMPATIJA.....	15
3.1. Kognitivna empatija-Teorija uma.....	16
3.2. Emocionalna empatija.....	16
3.3. Zaključno o empatiji psihopata.....	17
4. ZAKLJUČAK.....	18
LITERATURA	20

1. UVOD

Emocije, kao subjektivni, biološki, svrhoviti i socijalni fenomeni (Izard, 1993; prema Reeve, 2010) služe kao sredstvo komunikacije u socijalnom okruženju. Izražavaju se položajem i pokretima tijela, glasom, izrazom lica te na taj način prenose poruku kako se osoba osjeća i kako interpretira situaciju u kojoj se trenutno nalazi. Emocionalna osjetljivost, u terminima uočavanja i prepoznavanja vlastitih i tuđih emocija, važan je temelj davanja empatičkih odgovora kojima se uspostavljaju i održavaju odnosi s drugima.

Iako postoji veći broj definicija psihopatije, većina psihopatiju opisuje kao empatičku disfunkciju koju karakteriziraju manjak empatije, kajanja te osjećaja krivnje, površni šarm, manipulacija, impulzivnost i neodgovornost te razna društveno neprihvatljiva ponašanja (Ručević, 2009; Brook, Brieman i Kosson, 2013). Navedene karakteristike psihopatije najčešće se konceptualiziraju kroz dva veća faktora PCL-R (eng. Psychopathy Checklist-Revised): afektivno-interpersonalni (faktor 1), koji se odnosi na smanjenu emocionalnu osjetljivost, te impulzivno-bihevioralni faktor (faktor 2), koji odražava bihevioralne disinhibicije i antisocijalno ponašanje (Patrick, 2006). Emocionalno procesiranje u psihopatiji važno je područje istraživanja jer se deficiti često povezuju s nasilnim ponašanjima, prekršajima i kaznenim djelima, a sama psihopatija prediktor je kriminalnog recidivizma (Laurell i Dåderman, 2005). Iako je psihopatija široko korišteni konstrukt u forenzičkom i kliničkom okruženju, mehanizmi u podlozi emocionalnog procesiranja još nisu posve jasni. Naime, ni nakon godina istraživanja nalazi još uvijek nisu u potpunosti konzistentni. Pri objašnjavanju karakteristika emocionalne osjetljivosti psihopata pridonijele su dvije temeljne skupine teorija: one usmjerene na generalni deficit u emocionalnom procesiranju te teorije o specifičnom emocionalnom deficitu (Brook i sur., 2013). Cleckleyjeva teorija (1941; prema Brook i sur., 2013) objašnjava smanjeni generalni kapacitet doživljaja emocija psihopata što utječe na njihovo procesiranje emocionalnih značajki situacije, ali i vlastitih postupaka. S druge strane, hipoteze poput Lykkenove o niskoj razini straha (eng. *Low-fear hypothesis*) (1957) ili Blairove o mehanizmu inhibicije nasilja (eng. *Violence inhibition mechanism*) (Blair, Mitchell i Blair, 2005) govore o specifičnim nedostacima u obradi i interpretaciji emocija, točnije u procesiranju straha i tuge. Nalazi istraživanja koji upućuju na smanjenu osjetljivost na podražaje afektivnog sadržaja psihopata od velike su važnosti. Budući da je empatija ključna u moralnoj socijalizaciji pojedinca (Blair i sur., 2005), pronađeni nedostaci afektivne obrade mogu dati uvid u neke razloge manjka empatičkog ponašanja koji često dovodi do nasilnih i antisocijalnih ponašanja.

Kroz ovaj rad emocionalna osjetljivost psihopata promatrana je kroz njene najčešće istraživane komponente poput prepoznavanja facijalnih i vokalnih ekspresija različitih emocija, fizioloških reakcija na afektivne podražaje, emocionalnog učenja i pamćenja te sposobnosti davanja empatičkih odgovora.

2. OSJETLJIVOST NA AFEKTIVNE PODRAŽAJE

Jedna od glavnih karakteristika psihopatije odnosi se na smanjenu osjetljivost na podražaje afektivnog sadržaja (Brook i sur., 2013). Zaokupljenost znanstvene zajednice ovom tematikom rezultirala je nekolicinom teorija koje pokušavaju objasniti koji su to točno deficiti u pitanju, kako i zašto dolazi do njihove pojave te koji su njihovi ishodi.

Jedna struja teorija predlaže kako su deficiti u emocionalnom doživljavanju i osjetljivosti kod psihopata pervazivni, tj. smatra da postoje generalni deficiti u procesiranju emocionalnih znakova. Zbog postojanja generalnih deficita, postoji široki spektar poteškoća u emocionalnim reakcijama, kao i davanju empatičkih odgovora (Dawel, O'Kearney, McKone i Palermo, 2012). Prema Cleckleyju (1941; prema Kosson, Suchy, Mayer i Libby, 2002) psihopati ne prepoznaju emocionalno značenje ljudskog ponašanja te posljedično imaju poteškoća u predviđanju emocionalnih posljedica vlastitih ponašanja. Također, slabije je izraženo učenje na temelju averzivnih posljedica te vlastitim ponašanjima često štete sebi i drugima. Naglasak se stavlja na poteškoće u prepoznavanju cijelog spektra emocija iz razloga što je prepoznavanje suptilnih znakova kod drugih ključna komponenta empatije.

U sklopu drugog teorijskog pravca, koji je usmjeren na specifične deficite u mehanizmima emocionalnog procesiranja, postoji nekoliko različitih perspektiva. Dva su glavna teorijska modela koja pokušavaju objasniti zašto psihopati iskazuju deficite u emocionalnom funkcioniranju i moralnoj socijalizaciji. Prema Lykkenovoj hipotezi niske razine straha (eng. *low-fear hypothesis*) (1957), psihopatija je okarakterizirana smanjenim kapacitetom za doživljavanjem straha. Na temelju empirijskih nalaza, Lykken je zaključio kako se kod psihopata uočava puno viši prag aktivacije sustava straha i povlačenja, tj. uočene su niže razine straha u prijetećim situacijama te slabije bihevioralne inhibicije. S druge strane, prema Blairovoj hipotezi mehanizma inhibicije nasilja (eng. *violence inhibition mechanism hypothesis* ili VIM) (Blair, 1995), pojedinci sa značajno izraženim psihopatskim osobinama doživljavaju neke od emocija, ali imaju poteškoća u prepoznavanju i razumijevanju interpersonalnih znakova uznemirenosti, točnije tuge i straha. Model se temelji na pretpostavci da je ljudima tuđa uznemirenost averzivna, tj. znakovi tuđe tuge

ili straha mogu se smatrati svojevrsnom kaznom (Blair, 1995; prema Blair i sur., 2005). Prema tome, kada pojedinac uoči da je druga osoba tužna ili uplašena, smanjuje se vjerojatnost agresivnog ponašanja prema toj osobi, a povećava vjerojatnost pomaganja. Averzija prema tuđoj nevolji uči se kroz moralnu socijalizaciju čime se jača mehanizam inhibicije nasilja. Spomenuti mehanizam smatra se oštećenim kod psihopata, što se očituje u ponašanjima koja štete drugima, kao i slabijom bihevioralnom inhibicijom. Prema obje teorije, srž emocionalnih deficita psihopata leži u disfunkciji amigdale. Doista, empirijska istraživanja pokazala su smanjenu aktivnost amigdale kod osoba s izraženim psihopatskim osobinama za vrijeme procesiranja afektivnih sadržaja (Birbaumer i sur., 2005; Kiehl i sur., 2001; prema Glass i Newman, 2006).

Postoje različite metode kojima se može ispitivati emocionalna osjetljivost osoba sa psihopatskim osobinama, poput odgovora autonomnog živčanog sustava na tuđu uznemirenost te prepoznavanje facijalnih ekspresija i vokalnih signala afekta kod drugih (Blair i sur., 2005). Osim toga, uvid u specifičnosti emocionalne osjetljivosti i funkcioniranje psihopata daju i podaci o sposobnostima emocionalnog učenja te neurološki korelati procesiranja afektivnog sadržaja. Iduća poglavalja dat će pregled rezultata istraživanja upravo navedenih komponenata emocionalne osjetljivosti.

2.1. Prepoznavanje facijalne ekspresije

Procesiranje emocija fundamentalno je u socijalnim interakcijama (Martens, 2003; prema Iria i Barbosa, 2009), a prepoznavanje tuđih facijalnih ekspresija temelj je razvoja interpersonalnih odnosa (Hansen, Johnsen, Hart, Waage i Thayer, 2008). Facijalne ekspresije pomažu u prepoznavanju emocionalnog stanja druge osobe, pomažu u zaključivanju o tome kakva je osoba s kojom smo u interakciji te koja su njena vjerojatna buduća ponašanja (Reeve, 2010), ali pomažu i u odlučivanju kako ćemo se ponašati prema njoj. Brojna su istraživanja ispitivala sposobnost pojedinaca s visoko izraženim psihopatskim osobinama u prepoznavanju tuđih facijalnih ekspresija, a rezultati upućuju na to da pojedinci pokazuju različite razine sposobnosti u rješavanju tog zadatka.

Istraživanje Iria i Barbosa (2009) pokazalo je kako pojedinci s izraženim psihopatskim osobinama imaju deficite u prepoznavanju facijalnih ekspresija straha. I skupine uspješnih, tj. socijalno prilagođenih psihopata, kao i skupine osuđivanih psihopata, manje su prepoznavale strah i činile više grešaka u odnosu na sudionike koji nisu imali izražene psihopatske osobine prema rezultatima na PCL:SV (eng. Psychopathy Checklist: Screening Version). Rezultati su u skladu s Blairovom pretpostavkom da osobe s psihopatskim tendencijama teže prepoznaju uplašene i tužne

izraze lica (Blair, 2001; prema Iria i Barbosa, 2009). Blair je u svojim istraživanjima (2002; prema Blair i sur., 2005) izlagao sudionike vidnim podražajima neutralnog izraza lica koji bi se zatim počeo mijenjati u ekspresiju određene emocije. Sudionicima koji prema mjerama psihopatije nisu bili klasificirani kao psihopati, trebalo je 65% izraženosti znakova straha kako bi se on uspješno prepoznao, dok je osobama sa psihopatskim tendencijama to uspijevalo tek na 75%, što upućuje na deficite u prepoznavanju straha. Slični rezultati uočeni su i na uzorku djece. Djeca sa psihopatskim tendencijama trebaju veći intenzitet emocionalne ekspresije kako bi točno identificirala tužni izraz lica (Blair, Colledge, Murray i Mitchell, 2001). Također, za razliku od djece bez izraženih psihopatskih osobina, ona sa psihopatskim tendencijama rade više pogrešaka pri prepoznavanju uplašanih izraza lica čak i kada je intenzitet ekspresije najveći (100% znakova određene emocionalne ekspresije). Istraživanja na djeci također pokazuju da, kada bi im se pokazivale fotografije izraza lica (radost, tuga, ljutnja i strah), djeca sa psihopatskim tendencijama imaju poteškoća u prepoznavanju onih tužnih i uplašanih, dok su jednako dobro, kao i djeca bez izraženih psihopatskih tendencija, prepoznavala sretne i ljutite facijalne ekspresije (Stevens, Charman i Blair, 2001). Prema Hansen i suradnicima (2008), sudionicima koji su prema PCL-R (eng. Psychopathy Checklist-Revised) zadovoljavali kriterije psihopatije, najlakše je bilo prepoznati neutralne i sretne izraze lica, dok je najteže bilo prepoznati ekspresije tuge, koju su zamjenjivali za ljutnju, gađenje ili neutralnu ekspresiju. Osim poteškoća u prepoznavanju tuge i straha, pokazalo se kako osobe sa značajno izraženim psihopatskim tendencijama imaju poteškoća u prepoznavanju ekspresije gađenja. Takve su rezultate u svom istraživanju pokazali Kosson i suradnici (2002), kada su sudionicima prezentirali podražaj na jednu sekundu, kao i Forth (1992; prema Kosson i sur., 2002). Navedeni su rezultati u skladu s istraživanjima koja su proučavala neurološke korelate prepoznavanja facijalnih ekspresija. Pokazalo se kako je za prepoznavanje emocionalnih ekspresija zaslužno nekoliko neuroloških putova koji uključuju subkortikalne regije poput amigdale, bazalnih ganglija i insule te desnog orbitofrontalnog korteksa (Fine i Blair, 2000; Phillips i sur., 2007; prema Hansen i sur., 2008). Naime, kod odraslih psihopata pronađene su disfunkcije u radu amigdale kada je zadatak bio prepoznati uplašeni izraz lica druge osobe (Jones, Laurens, Herba, Barker i Viding, 2009; prema Pera-Guardiola i sur., 2016). Osim toga, uočene su i smanjene razine aktivacije insule (Pera-Guardiola i sur., 2016), koja je povezana s procesiranjem emocionalnih podražaja, a posebice onih koji izazivaju gađenje (Decety i Ickes, 2009). Takvim rezultatima mogu se objasniti manje uspješna prepoznavanja facijalnih ekspresija gađenja na uzorku psihopata.

Iako su psihopati prikazani kao osobe s deficitom u prepoznavanju tuđe uznemirenosti, neka istraživanja ipak pokazuju suprotno. Prema Glass i Newman (2006), psihopati su imali jednako dobre ili čak bolje rezultate od sudionika bez izraženih psihopatskih osobina u prepoznavanju emocionalne ekspresije na temelju fotografije te pri uparivanju fotografije određenog izraza s afektivnom riječi. Rezultati su, također, pokazali kako su sudionici s visokim rezultatima na PCL-R bolje prepoznavali strah kada je trebalo identificirati emociju na temelju fotografije. U skladu s navedenim rezultatima jesu oni Kosson i suradnika (2002) prema kojima je 44% psihopata i 42% sudionika koji nisu identificirani kao psihopati, točno prepoznalo sve prezentirane tužne izraze lica. Book, Quinsey i Langford (2007) pokazali su kako mjere psihopatije nisu bile značajno povezane s brojem pogrešaka kada je zadatak bio kategorizirati facijalne ekspresije, tj. pojedinci koji su imali veliki broj pogrešaka u prepoznavanju uplašene ekspresije nisu se razlikovali po mjerama psihopatije od onih koji su takvih pogrešaka imali relativno malo. Njihovim rezultatima pokazala se generalna tendencija pozitivne povezanosti psihopatije i točnosti rasuđivanja emocionalnog intenziteta facijalne ekspresije. Značajna pozitivna povezanost pronađena je između prepoznavanja facijalne ekspresije i afektivno-interpersonalnog faktora (Habel, Kuhn, Salloum, Devos i Schneider, 2002). Točnije, povećanjem emocionalne deangažiranosti, koja se odnosi na izraženost faktora 1, povećavala se i sposobnost razlikovanja emocija kod psihopatskih pojedinaca. Autori zaključuju kako se takvi rezultati mogu objasniti povećanom željom i mogućnošću psihopata da manipuliraju drugima, tj. logično je za zaključiti da je to moguće kada se tuđe emocije mogu dobro raspoznavati. Iako istraživanje Habel i suradnika (2002) ima određena ograničenja poput malog uzorka (N=34, od čega 17 psihopata), druga istraživanja također pokazuju važnost ispitivanja faceta psihopatije u kontekstu prepoznavanja facijalnih ekspresija umjesto uspoređivanja osoba koje pokazuju određene razine psihopatskih tendencija i onih koji ne pokazuju. Tako su prema istraživanju Hansen i suradnika (2008), impluzivne i antisocijalne odrednice psihopatije bile pozitivno povezane s prepoznavanjem ekspresije gađenja, dok je interpersonalni stil bio negativno povezan.

Nedosljednosti rezultata najčešće su metodološke prirode. Budući da se ovakva istraživanja često provode pomoću osoba koje su u kaznenom sustavu zbog veće prevalencije psihopatije, uzorci mogu biti mali ili nedostupni zbog pravnih regulacija. Također, neka istraživanja poput Habel i suradnika (2002) za dijagnosticiranje psihopatije koristila su graničnu vrijednost 20 na rezultatima PCL-R, dok je službena granična vrijednost 30 (Hare, 2003; prema Habel i sur., 2002). Osim toga, nedosljedni rezultati u istraživanju deficita u emocionalnom procesiranju među psihopatima može biti zbog prelaganih zadataka poput prepoznavanja neutralnog izraza nasuprot

izraza emocije ili prezentiranje podražaja u neograničenom vremenu (Kosson i sur., 2002). Naime, ono što se pokazalo izrazito bitnim jest vrijeme koje je sudionicima bilo na raspolaganju za prepoznavanje zadane ekspresije. Značajne razlike između psihopata i sudionika bez izraženih psihopatskih osobina uočile su se kada bi lica bila prikazana na samo 200 milisekundi, što je prema Schyns, Petro i Smith (2009; prema Vasconcellos, Salvador-Silva, Gauer i Chitto Gauer, 2014) dovoljno za točnu identifikaciju emocije. Sudionici sa psihopatskim osobinama točno su procjenjivali tuđe emocionalne ekspresije kada su za taj zadatak imali 500 milisekundi. Dakle, razlike rezultata istraživanja ovisit će o tome koja je razina kognitivne obrade aktivirana. Brža ili subkortikalna obrada aktivira se onda kada je ograničeno vrijeme, dok se sporija ili kortikalna aktivira onda kada sudionici imaju više vremena za prepoznavanja prikazane facijalne ekspresije. Imajući to na umu, psihopati će jednako dobro raspoznavati facijalne ekspresije ako im se omogući dovoljno vremena za takav zadatak.

2.2. Prepoznavanje vokalnih signala afekta

Prepoznavanje vokalnih signala afekta još je jedan od načina na temelju kojeg se može zaključivati o tuđem emocionalnom stanju. Uz informacije koje osoba dobiva gledajući tuđe izraze lica i držanje tijela, intonacija tuđeg govora može upotpuniti dojam o tome kako se osoba osjeća i kakve su joj namjere. Iako ne postoji veliki broj istraživanja koja ispituju sposobnost osoba sa psihopatskim tendencijama u procesiranju emocionalnih informacija kroz vokalne intonacije, pretpostavlja se da će se uočeni deficiti u sveukupnom emocionalnom procesiranju odraziti i na percepciju auditornih podražaja jednako kao što se uočava pri interpretaciji vizualnih podražaja (Blair, Budhani, Colledge i Scott, 2005).

Blair i suradnici (2002) sudionicima su zadavali auditorne podražaje u obliku neutralnih imenica izgovaranih određenom intonacijom koja je mogla odavati emociju radosti, gađenja, ljutnje, tuge ili straha. Zadatak sudionika bio je, u neograničenom vremenu, prepoznati kako se osoba osjećala u trenutku izgovaranja tih riječi. Rezultati su pokazali kako psihopati imaju više poteškoća u prepoznavanju vokalnih signala straha u odnosu na pojedince kod kojih psihopatske osobine nisu značajno izražene. Također, što je bio viši rezultat na PCL-R, manja je bila točnost prepoznavanja intonacije tuge. Slični rezultati pokazani su na uzorku djece. Djeca s izraženim psihopatskim tendencijama radila su više pogrešaka u prepoznavanju vokalnih signala afekta (Blair i sur., 2005). Točnije, uočena su slabija prepoznavanja uplašene intonacije glasa u odnosu na djecu koja ne pokazuju psihopatske tendencije. Stevens i suradnici (2001) iste deficite pronašli su i u detekciji vokalnih signala tuge. Kod djece sa psihopatskim tendencijama je uočeno kako, u

usporedbi s onom djecom kod koje takve tendencije nisu izražene, nemaju značajnih poteškoća u prepoznavanju radosne i ljutite intonacije te intonacije koja odražava gađenje. S druge strane, pri rješavanju zadataka često su zamjenjivali vokalne signale ljutnje ili vokalne signale gađenja sa vokalnim znakovima straha (Blair i sur., 2005).

Metodološki postupci, koji se koriste u istraživanjima, utječu na ishod samog istraživanja. Kako se vokalni signali afekta sastoje od semantičkog (sadržaj govora) i prozodičkog (intonacija) elementa, koji pridonose prepoznavanju emocije u vokalu, njih se često nastoji odvojiti. Također, često se koriste neutralne imenice, besmislene rečenice ili filtrirani govori. Bagley i suradnici (2009) smatraju kako se različiti deficiti mogu pojaviti ovisno o korištenju riječi ili rečenica. Iz istih su razloga u svojem istraživanju sudionike suočili s dva uvjeta: s podražajima u obliku rečenica bez semantičkih znakova i s rečenicama bez prozodičkih elemenata. U semantičko-afektivnom uvjetu sve rečenice izgovarale su se u neutralnom tonu glasa, a u prozodičko-afektivnom uvjetu rečenice su se izgovarale na bugarskom jeziku kako bi se izbjegli semantički znakovi. U oba uvjeta zadatak je bio odabrati emociju (tuga, ljutnja, radost, iznenađenje i neutralno stanje) koja najbolje opisuje stanje osobe koja izgovara rečenice. Rezultati su pokazali kako kod osoba s izraženim psihopatskim osobinama prema PCL-R, postoje deficiti u prepoznavanju svih ponuđenih vokalnih signala afekata u oba uvjeta što je u skladu s nalazima da psihopati imaju generalni deficit u prepoznavanju afektivnih znakova (Blair i sur., 2001).

2.3. Fiziološke reakcije na afektivne podražaje

Emocije na bazičnoj razini uključuju spremnost za adaptivno ponašanje (Izard, 1993; prema Verona, Patrick, Curtin, Bradley i Lang, 2004). Odražavaju spremnost prilaska podražaju koji omogućava preživljavanje ili spremnost izbjegavanja onog podražaja koji je averzivan i ugrožavajući. Buckova teorija (1984), primjerice, govori o dva usklađena sustava zaslužna za aktivaciju i regulaciju emocija. Prema Bucku, jedan od sustava je urođen, automatski i fiziološki, tj. evolucijski je stariji, što znači da se informacije iz okoline procesiraju pomoću subkortikalnih struktura i putova. Drugi sustav odnosi se na kognitivni sustav kojim se događaji interpretiraju kroz iskustvo pojedinca oblikovano socijalizacijskim i kulturalnim utjecajima. Budući da je evolucijski noviji, podražaji se interpretiraju na kortikalnim razinama. Dok se prema Bucku ovi sustavi međusobno nadopunjuju, prema Levensonu (1994b; prema Reeve, 2010), oni su u međusobnoj interakciji. Levenson, kao i Panskepp (1994; prema Reeve, 2010), smatra kako su neke emocije (npr. strah) prvenstveno određene fiziološkim sustavima, dok su neke određene primarno kognitivnim. Istraživanjima se pokazalo kako su specifični obrasci autonomnog

živčanog sustava povezani s ljutnjom, strahom, gađenjem i tugom jer povećavaju vjerojatnost adaptivnog ponašanja (Reeve, 2010) čime se omogućava preživljavanje. Tako u kontekstu psihofizioloških istraživanja, mjere poput elektrodermalne aktivnosti, krvnog tlaka ili brzine otkucaja srca, mogu dati informacije o aktivaciji autonomnog živčanog sustava koji odražava mobilizaciju energije za prilazeće ili defenzivno ponašanje (Greenwald, Cook i Lang, 1989; prema Verona i sur., 2004). Prema tome, suvremenije perspektive smatraju kako fiziološke reakcije prate emocije u slučaju kada je takva angažiranost potrebna za preživljavanje. Točnije, aktivacijom autonomnog živčanog sustava stvaraju se potrebni fiziološki preduvjeti kako bi došlo do adaptivnog ponašanja na temelju nastanka neke emocije (Levenson, 1994b; prema Reeve, 2010). Iako psihofiziološka istraživanja uspješno razlikuju psihopate i osobe koje ne pokazuju psihopatska ponašanja (Hare, 1978; prema Ogloff i Wong, 1990), rezultati u kontekstu odgovora autonomnog živčanog sustava na prezentacije afektivnih podražaja ni dalje nisu posve konzistentni. Neka od istraživanja pokazuju kako je psihopatija povezana s manjom responzivnošću na averzivne podražaje. U nekima je utvrđena hiporesponzivnost na sve afektivne podražaje, neovisno o valenciji, dok u nekima nisu uočeni deficiti u psihofiziološkom reagiranju (Burley, Gray i Snowden, 2017).

Jedan od načina ispitivanja psihofizioloških reakcija na afektivne podražaje je pomoću procedure odbrojavanja kojom se ispituje odgovor na anticipirajući averzivan podražaj. Hare (1978, prema Ogloff i Wong, 1990) je, koristeći ovaj postupak, sudionicima puštao zvučni zapis odbrojavanja od 9 do 0 prije nego što se zadao averzivan podražaj. Istovremeno su se bilježile razine elektrodermalne aktivnosti i brzina otkucaja srca. Rezultati su pokazali kako psihopati pokazuju manje razine elektrodermalne aktivnosti, dok je brzina otkucaja srca u nekim istraživanjima bila slična onoj koja se uočava kod osoba bez psihopatskih osobina (Hare i Quinn, 1971; prema Ogloff i Wong, 1990) ili se povisila (Hare i Craigen, 1974; prema Ogloff i Wong, 1990). Budući da se povećanja u elektrodermalnoj aktivnosti, dok se očekuje averzivni podražaj, smatraju indikatorima u subjektivnom povećanju anksioznosti u uzorcima iz opće populacije, može se zaključiti kako je kod psihopata smanjen kapacitet za doživljavanje straha i anksioznosti. Dakle, niže razine mogu upućivati na deficite te povišene pragove za aktivaciju navedenih afektivnih stanja (Lykken, 1957). Promjene u brzini otkucaja srca i elektrodermalne aktivnosti mogu se smatrati internalnim načinima suočavanja s očekivanjem neugodnog podražaja. Naime, Hare (1978; prema Ogloff i Wong, 1990) je smatrao kako je brzina otkucaja srca indikator pokušaja suočavanja, dok je razina elektrodermalne aktivnosti odraz uspješnosti suočavanja, pri čemu je visoka razina elektrodermalne aktivnosti indikator visoke pobuđenosti i neuspješnog

suočavanja, a niska pokazatelj uspješnog suočavanja. Ogloff i Wong (1990) svojim su istraživanjem pokazali kako psihopati ove reakcije zaista koriste kao internalne načine suočavanja s averzivnim podražajem. Kada im se ponudi eksternalni način suočavanja, što je u istraživanju predstavljao pritisak tipke kako bi se neugodni zvuk nakon odbrojavanja zaustavio, psihopati pokazuju manje razine elektrodermalne aktivnosti i sporije otkucaje srca. Za razliku od njih, sudionici koji ne pokazuju psihopatska ponašanja pokazivali su povećanja spomenutih mjera u oba uvjeta, što može biti rezultat neuspješnog internalnog, ali i eksternalnog suočavanja. Smanjene razine psihofizioloških reakcija u očekivanju averzivnih podražaja tako se mogu smatrati učinkovitim mehanizmima suočavanja kod psihopata (Ogloff i Wong, 1990). Istraživanja su također pokazala kako skupina socijalno neprilagođenih psihopata (uzorci iz kaznenih ili kliničkih institucija), u odnosu na socijalno prilagođene psihopate, ima niže razine aktivacije autonomnog živčanog sustava u očekivanju straha i stresa (Aniskiewicz, 1979; prema Ishikawa, Raine, Lnezc, Bihrl i Lacasse, 2001). Smanjene razine anksioznosti tada vode do niskih razina inhibicija, tj. do impulzivnijih i neprimjerenih reakcija te manje kontrole ponašanja na temelju posljedica koje to ponašanje ima za osobu. Kako bi se dobio bolji uvid u povezanost psihopatije sa psihofiziološkim reakcijama na afektivne podražaje, često se ispituju odnosi njezinih faktora. Benning, Patrick i Iacono (2005) pokazali su kako su sudionici kod kojih je dimenzija neustrašive dominacije (eng. *fearless dominance*) na PPI-R (Psychopathic Personality Inventory-Revised) visoko izražena, a koja je analogna afektivno-interpersonalnom faktoru na PCL-R, imali manju elektrodermalnu aktivnost kada bi im se prezentirale averzivne slike u odnosu na neutralne slike. U skladu s rezultatima navedenih istraživanja, koja upućuju da postoje specifični deficiti za reakcije na averzivne podražaje, je i istraživanje Vaidyanathan, Hall, Patrick i Bernat (2011) te Sadeh i Verona (2012). Prema njihovim rezultatima, afektivno-interpersonalni faktor povezan je s deficitom u defenzivnim reakcijama. Osobe kod kojih je navedeni faktor slabije izražen imale su manje istaknut refleks treptanja (eng. *blink startle response*) i refleks prestrašivanja (eng. *startle reflex*). Budući da navedeni refleksi uobičajeno služe kao obrambeni mehanizmi, dobiveni rezultati upućuju na manju prestrašenost i pobuđenost kod psihopata. S druge strane, bihevioralni faktor bio je u manjoj mjeri povezan sa smanjenim defenzivnim reakcijama u istraživanju Vaidyanathan i sur. (2011), dok kod Sadeh i Verona (2012) nije bilo značajne povezanosti.

S druge strane, studija poput Verona i suradnika (2004) pokazala je kako osobe s izraženim psihopatskim osobinama te one s izraženim afektivno-interpersonalnim obilježjima psihopatije ne razlikuju emocionalne (npr. uzdisanje žene ili plač djeteta), bili oni ugodni ili averzivni, i ne-emocionalne znakove (npr. glasanje životinje). Presentiranjem ugodnih podražaja poput smijeha

djeteta, uzdisanja žene te neugodnih poput plača djeteta, pokazalo se kako ne postoje razlike u bazičnim fiziološkim reakcijama. Točnije, razlike nije bilo u mjerama elektrodermalne aktivnosti za vrijeme ugodnih i neugodnih podražaja u odnosu na sudionike bez karakteristika psihopatskog ponašanja ili onih kod kojih je bihevioralna komponenta psihopatije jače izražena. Smanjena reaktivnost psihopata za ugodne podražaje, poput erotičnih uzdisaja žena, nije u skladu s pretpostavkama da psihopati pokazuju normalnu ili povećanu apetitivnu reaktivnost, tj. da pokazuju tendencije traženja uzbuđenja (Lykken, 1995; prema Verona i sur., 2004). No, traženje uzbuđenja ne mora nužno biti usmjereno na znakove ugone, tj. optimalna razina pobuđenosti može se dostići raznim drugim stimulativnim kontekstima, poput rizičnog i ilegalnog ponašanja. S druge strane, pristup korišten u istraživanju zanemaruje subjektivnu komponentu emocija. Naime, subjektivna komponenta određena je značenjem situacije koje ona ima za osobu (Reeve, 2010). Budući da korišteni podražaji sudionicima nisu od subjektivne važnosti te su kratko prezentirani, javlja se pitanje o ekološkoj valjanosti zaključaka na temelju takvih podražaja. Kada bi se sudionike suočilo s njima značajnim situacijama, rezultati bi točnije mogli predstavljati emocionalnu osjetljivost pojedinca čime bi se povećala ekološka valjanost nalaza.

Nadalje, neke studije pokazale su kako između psihopatije, ili nekih njenih faktora, i psihofizioloških reakcija na afektivne podražaje nema povezanosti. Burley i suradnici (2017) u svojem su istraživanju koristili širenje zjenica kao mjeru psihofiziološke reakcije na vizualne podražaje koji prikazuju različite situacije i objekte (npr. žena na plaži, žrtva požara, slika košare i sl.). Rezultati su pokazali kako afektivno-intepersonalne osobine nisu povezane s emocionalnim odgovorima na navedene podražaje koji su prezentirani sudionicima. Razlog tome može biti korišteni uzorak iz opće populacije od čega je 52% sudionika bilo ženskog spola. Iako, zbog nepovezanosti spola i rezultata na mjerama psihopatije u predikciji širenja zjenica na afektivni sadržaj, autori odbacuju mogućnost efekta spola na rezultate, prijašnja istraživanja pokazala su njegovu važnost u istraživanjima psihopatije. Naime, pokazalo se kako je kod ženskog spola općenito manja prevalencija psihopatije, ali i drugačija manifestacija. Ona se očituje u smanjenoj i kvalitativno drugačijoj eksternalizaciji (npr. seksualno rizična i promiskuitetna ponašanja mogu se koristiti u manipulativne svrhe, dok su kod muškaraca odraz traženja uzbuđenja), ali i manjoj izraženosti afektivno-interpersonalnih deficita zbog utjecaja kulture i socijalizacije (Forouzan i Cooke, 2005). Nadalje, objašnjenje dobivenih rezultata može se pronaći u metodološkom pristupu korištenom u istraživanju. Kao što je ranije navedeno, reakcija na podražaje koji osobi nisu od subjektivne važnosti, ne moraju nužno odražavati njenu emocionalnu osjetljivost.

Rezultati različitih istraživanja nekonzistentni su, dakako, zbog različitih metoda, postupaka i korištenih uzoraka. No, mogu biti nedosljedni zbog toga što psihopati možda ne pokazuju apsolutni deficit u reakcijama autonomnog živčanog sustava na podražaje afektivnog sadržaja. Razlika u rezultatima pak može biti u tome na koji način se obrađuju informacije u svrhu aktivacije primjerenih defenzivnih i prilazećih motivacijskih sustava (Lang i Bradley, 2010; prema Burley i sur., 2017).

2.4. Utjecaj emocija na učenje i pamćenje

Deficiti u emocionalnoj osjetljivosti i funkcioniranju psihopata zahvaćaju širi spektar područja među kojima su i učenje i pamćenje (Blair i sur., 2005). Razna istraživanja pokazala su deficite u specifičnim oblicima učenja poput klasičnog uvjetovanja, instrumentalnog uvjetovanja, ali i deficite u pamćenju emocionalno nabijenih događaja.

2.4.1. Klasično uvjetovanje

Lykken (1957) je među prvima ispitivao ovakvu vrstu učenja na uzorku osoba s izraženim psihopatskim karakteristikama. Svojim istraživanjem pokazao je kako psihopati pokazuju deficite kada je u pitanju klasično uvjetovanje averzivnim podražajima. Uparivanjem zvuka i blagog, ali bolnog električnog šoka, prema postupku klasičnog Pavlovljevog uvjetovanja, htio je ispitati hoće li se pojavljivati uvjetovana reakcija, tj. povećana elektrodermalna aktivnost (znojenje). Rezultati su pokazali kako su psihopati imali manje razine elektrodermalne aktivnosti u odnosu na sudionike bez izraženih psihopatskih osobina, što upućuje na deficite u stvaranju asocijacija između averzivnih i svakodnevnih događaja te smanjeni kapacitet doživljavanja straha. Prema Lopez, Poy, Patrick i Moltó (2013) također je bitno pronaći empirijske nalaze na temelju kojih bi se moglo zaključiti jesu li deficiti u averzivnom uvjetovanju karakteristika psihopatije u cjelini ili su povezani s pojedinačnim faktorima kojima se psihopatija opisuje, budući da faktori imaju različite etiološke pozadine (Patrick, 2007; prema Lopez i sur., 2013). Naime, afektivno-interpersonalni faktor povezan je s deficitima u defenzivno-motivacijskom sustavu, točnije, povezan je s manjim razinama anksioznosti, depresije i opreznosti u ponašanju te pozitivno s prema cilju usmjerenom ponašanju, socijalnoj dominaciji i egocentrizmu u socijalnoj domeni funkcioniranja. S druge strane, bihevioralni faktor povezan je s nedostacima u izvršno-regulacijskom sustavu, tj. s višim razinama impulzivnosti, agresije i eksternalizacije u vidu antisocijalnog ponašanja (npr. konzumiranje droge, kršenje zakona i sl.) (Fowles i Dindo, 2009). Lopez i suradnici (2013) su u vlastitoj verziji averzivnog uvjetovanja kao neuvjetovani podražaj koristili blagi električni šok, dok su slike neutralnih izraza lica koristili kao uvjetovani podražaj. Rezultati su pokazali kako su

sudionici iz uzorka opće populacije visoko na ljestvici Neustrašive dominacije (eng. *fearless dominance*) PPI-R-a, pokazivali smanjenu mogućnost stvaranja veza između uvjetovanog i neuvjetovanog podražaja. Ovakvi deficiti u uparivanju doveli su do smanjene elektrodermalne aktivnosti sudionika, što upućuje na smanjene razine uvjetovanog straha. Flor, Birbaumer, Hermann, Ziegler i Patrick (2002) htjeli su averzivno uvjetovanje proširiti na korištenje drugih neugodnih podražaja te su sukladno tome koristili neugodan miris. Iako je istraživanje provedeno pomoću malog uzorka (9 sudionika koji su klasificirani kao psihopati na temelju PCL-R i 12 sudionika koji prema istom instrumentu nemaju značajno izražene psihopatske osobine), pokazalo se kako se deficiti u averzivnom uvjetovanju psihopata očituju i za neugodne mirise, a ne samo za strah, što upućuje na važnost ponavljanja ovakvog tipa istraživanja na većem uzorku. Naime, skupina sudionika s izraženim psihopatskim tendencijama pokazivala je nedostatak refleksa prestrašivanja (eng. *startle reflex*), niže razine elektrodermalne aktivnosti i nižu aktivaciju facijalnih mišića koje dovode do mrštenja. Istraživanja pomoću funkcionalne magnetske rezonance (eng. fMRI) pokazala su kako su područja lijeve amigdale i insule, te nekih drugih neuroloških korelata, pokazivala snižene razine aktivacije kod psihopata u zadacima averzivnog uvjetovanja (Birbaumer i sur., 2005; prema Brook i sur., 2013). Poteškoće u uvjetovanju averzivnim pronađene su kod psihopata, ali i osoba s lezijama na amigdali, što potvrđuje bitnu ulogu amigdale u ovom procesu (Blair, 2001; prema Blair i sur., 2002).

2.4.2. Instrumentalno uvjetovanje

Uočeno je kako psihopati pokazuju deficite u zadacima instrumentalnog uvjetovanja koji zahtijevaju učenje na temelju averzivnih posljedica. U odnosu na sudionike kod kojih psihopatske osobine nisu značajno izražene, ponašanje psihopata je u manjoj mjeri regulirano razinama kazne (Blair i sur., 2004). U prilog tome idu i nalazi da su stope kriminalnog recidivizma više kod psihopata, nego kod osoba koje ne pokazuju psihopatsko ponašanje (Laurell i Dåderman, 2005), tj. psihopati su skloniji ponavljanju nasilnih i nenasilnih kaznenih djela nakon što odsluže zatvorsku kaznu.

Pokazalo se kako osobe s izraženim psihopatskim osobinama čine više pogrešaka u zadacima kojima je cilj naučiti izbjeći averzivan događaj (eng. *passive avoidance*). U takvim zadacima osoba uči izbjegavati određeni podražaj koji dovodi do averzivnih ishoda. Primjerice, u zadatku kojeg su Newman i Schmitt (1998) prezentirali sudionicima, cilj je bio pritiskom na dugme reagirati samo na određene podražaje prikazane na zaslonu računala. Točnom reakcijom sudionik bi zaradio nagradu i povećao početnu količinu novca koja je služila kao poticaj, dok bi mu se svakom

reakcijom na pogrešni podražaj novac oduzimao. Rezultati istraživanja u skladu su s onima Newman i Kosson (1986) te pokazuju kako su, za razliku od osoba bez značajno izraženih psihopatskih osobina, psihopati češće reagirali na podražaje koji su vodili do averzivnih posljedica (gubitka novca). Istraživanja su pokazala kako su takve greške češće u zadacima kada su na temelju ponašanja mogući pozitivni ishodi, jednako kao i negativni (Newman i Kosson, 1986). Naime, kod osoba s izraženim psihopatskim osobinama uočena je dominantna orijentacija prema pozitivnim posljedicama ponašanja (O'Brien i Frick, 1996), koja se često dodatno uspostavlja u probnim fazama istraživanja davajući sudionicima razne poticaje. Stoga, može se zaključiti kako smanjena osjetljivost psihopata na znakove i podražaje koji nisu u skladu s njihovom početnom i dominantnom orijentacijom dovodi do poteškoća u učenju izbjegavanja averzivnih ishoda. Ovakvi rezultati potvrđuju se i na uzorku djece sa psihopatskim tendencijama. Naime, djeca su ustrajala u svojim reakcijama koje su vodile do averzivnih posljedica, iako je vjerojatnost pozitivnih ishoda svakim pokušajem bila sve manja (O'Brien i Frick, 1996). S druge strane, psihopati su jednako dobro, kao i osobe bez izraženih psihopatskih osobina rješavale zadatke u kojima su njihove reakcije na prezentirane podražaje vodile jedino do negativnih posljedica (Newman i Kosson, 1986). Prema tome, može se zaključiti kako psihopati neće pokazivati poteškoće u izbjegavanju averzivnih ishoda onda kada je to jedini cilj zadatka.

Čini se kako poteškoće u učenju izbjegavanja averzivnih posljedica ponašanja kod psihopata nisu pervazivni. Točnije, deficiti će se pojavljivati onda kada je učenje takvog ponašanja u sukobu s orijentacijom psihopata prema pozitivnim ishodima. Imajući to na umu, može se zaključiti kako je za reguliranje vjerojatnosti ponašanja psihopata vanjskim podražajima važna njihova osjetljivost na iste, tj. važno je osigurati da su podražaji u skladu s njihovim orijentacijama i motivacijom.

2.4.3. Pamćenje

Istraživanja su pokazala kako djeca i odrasle osobe bolje pamte centralne detalje neugodnog događaja, nego periferne detalje (Christianson, 1992; prema Christianson i sur., 1996). Točnije, bolje se pamte informacije o događaju koje su povezane uz izvor emocionalnog uzbuđenja, nego informacije koje su prethodile i uslijedile nakon događaja ili one koje su irelevantne u kontekstu pobuđujućeg događaja.

Emocija sama po sebi može služiti kao svojevrsan znak za dosjećanje. Široki spektar neugodnih emocija koji osoba može doživjeti, može biti znak da nešto nije u redu zbog čega će se određeni događaji lakše pamtit. S druge strane, situacije koje se dožive neutralnima vjerojatno neće dovesti do prisjećanja važnih detalja. Sudionicima je u istraživanju Dolan i Fulam (2005)

prezentiran slijed fotografija pri čemu je svaka fotografija bila popraćena opisom. Fotografije su na temelju sadržaja bile podijeljene u „emocionalne“ ili „ne-emocionalne“ faze prezentiranog slijeda. Tako je, primjerice, prikaz nesreće u kojoj auto ozlijedi dječaka pripadao „emocionalnoj“ fazi, dok je prikaz dječakove majke dok telefonira pripadao „ne-emocionalnoj“ fazi slijeda fotografija. Kada bi sudionici rješavali navedeni zadatak pamćenja, psihopati bi, za razliku od pojedinaca bez izraženih psihopatskih osobina, imali više poteškoća u prisjećanju informacija i detalja događaja koji dovode do emocionalne reakcije. Točnije, pojedinci s izraženim psihopatskim osobinama prema PCL:SV imali bi više poteškoća u slobodnom dosjećanju prezentiranog slijeda, što može sugerirati da emocije nisu služile kao znak za dosjećanje. Naime, averzivne scene, poput dječakove nesreće, nisu dovele do dovoljno visokih razina pobuđenosti psihopata kako bi se ista onda mogla koristiti kao znak za dosjećanje, kao što je to slučaj kod osoba bez izraženih psihopatskih osobina. Kada bi se sudionicima dali znakovi za dosjećanje, ono bi se poboljšalo kod osoba s visokim i srednjim rezultatima na mjeri psihopatije, iako i dalje značajno manje u odnosu na skupinu sudionika kod kojih psihopatske osobine nisu izražene. Nadalje, neka od istraživanja su pokazala kako se psihopati jednako dobro prisjećaju centralnih i perifernih detalja neutralnih i emocionalnih sadržaja prikazanog pomoću slijeda fotografija. Budući da kod osoba s izraženim psihopatskim tendencijama, razlike u dosjećanju nije bilo za scene koje prikazuju biciklisticu u prometnoj nesreći i one u kojoj je biciklistica na sigurnom, može se zaključiti kako dodavanje emocionalnog značaja određenoj situaciji ne djeluje na poboljšanje dosjećanja detalja zadanog događaja. Navedeni rezultati mogu upućivati na nedostatke u razlikovanju informacija i iskustava obilježenih emocijom od onih neutralnih (Christianson i sur., 1996), što je u skladu s Day i Wong (1993; prema Christianson i sur., 1996). Budući da su uzorak činili zatvorenici, autori navode kako je moguće da su, za razliku od opće populacije, scene ozljeda psihopatima bile manje pobuđujuće zbog veće izloženosti nasilju te posljedično i manjoj osjetljivosti na isto. Tako zbog određene desenzitizacije na averzivne scene nije moglo doći do potrebnih razina pobuđenosti kako bi kasnije poslužile boljem dosjećanju.

Imajući na umu rezultate navedenih istraživanja, čini se kako se afektivno označavanje i bojanje događaja, koje služi diferenciranju emocionalnih od neutralnih događaja, ne pojavljuju u jednakoj mjeri kod psihopata kao kod osoba kod kojih su psihopatske osobine manje izražene.

2.5. Emocionalna osjetljivost u odnosu na predstavljene teorije

Rezultati studija koje su ispitivale različite komponente emocionalne osjetljivosti većinski idu u prilog teorije specifičnih deficita psihopatije. Naime, veći broj istraživanja pronašao je

jedinstvene deficite u emocionalnom procesiranju psihopata, kako na forenzičkim uzorcima, tako i na uzorcima iz opće populacije. Iako su rezultati u nekim područjima nedosljedni, kao primjerice u prepoznavanju facijalne ekspresije, može se zaključiti kako postoje nedostaci primarno u procesiranju straha i tuge, a onda i nekih drugih emocija, poput gađenja. Lykkenova hipoteza niskog straha, kao i Blairov model mehanizma inhibicije nasilja tako se mogu smatrati kredibilnim teorijama u objašnjavanju emocionalnog doživljavanja psihopata. Nemogućnost prepoznavanja vokalnih signala tuge i straha, niske razine fizioloških mjera pri zadavanju averzivnih podražaja, kao i deficiti u različitim oblicima uvjetovanja, ali i pamćenja pod utjecajem emocionalnog sadržaja, ukazuju na točnost pretpostavki ovih teorija. Također, pretpostavke važnosti neuroloških korelata, poput amigdale i insule te nekih drugih, u emocionalnom procesiranju, empirijski su potvrđene različitim istraživanjima.

3. EMPATIJA

Empatija se može opisati kao emocionalna reakcija opažača na afektivno stanje druge osobe (Blair, 2005). No, najčešće se definira kao afektivni odgovor koji je primjeren za tuđu situaciju, a koja je drugačije od vlastite (Hoffman, 1987; prema Blair, 2005). Prema nekim autorima obuhvaća razne fenomene i procese poput emocionalne zaraze, simpatije, kognitivne empatije, prosocijalnog ponašanja i sl. (Preston i de Waal, 2002; prema Blair, 2005). Decety i Ickes (2009) navode kako se pojam empatije često koristi u terminima prepoznavanja tuđih internalnih stanja, misli i osjećaja; oponašanja tuđeg držanja ili facijalne ekspresije; doživljavanja tuđe emocije, stavljanja sebe u tuđu situaciju; zamišljanja kako se druga osoba osjeća ili kako bi se osjećala u tuđoj situaciji; doživljavanja uznemirenosti zbog tuđe patnje i suosjećanja s tom osobom. Može se zaključiti kako definicija empatije, kao i nekih drugih konstrukata u psihologiji, često ovisi o teorijskoj usmjerenosti autora. Međutim, neovisno o definiciji, različiti opisani procesi koje empatija obuhvaća, mogu se podijeliti u tri komponente: kognitivnu, motoričku i emocionalnu empatiju (Blair, 2005).

Psihopatija je često okarakterizirana manjkom empatije, tj. opisuje se kao empatička disfunkcija. S druge strane, pokazalo se da psihopati mogu koristiti određeno znanje o tuđim emocionalnim stanjima i doživljajima kako bi ih iskoristili protiv njih, tj. kako bi njima manipulirali te na koncu prevarili. Istraživanja vulnerabilnosti žrtava pokazuju da je psihopatija povezana s očuvanom ili povećanom sposobnošću prepoznavanja znakova emocionalne vulnerabilnosti (Book i sur., 2007). Imajući navedeno na umu, postavlja se paradoksalno pitanje -

ako se psihopatija opisuje kroz manjak empatije i emocionalnu deangažiranost, kako psihopati manipuliraju drugima?

Budući da je motorička empatija, opisana kao tendencija automatskog oponašanja i usklađivanja vlastitih ekspresija emocija s tuđima (Blair, 2005), rijetko istraživana, ne mogu se donijeti jasni zaključci. Iz tog razloga iduća poglavlja razmatrat će funkcioniranje kognitivne i emocionalne empatije kod psihopata.

3.1. Kognitivna empatija - Teorija uma

Kognitivna empatija ili teorija uma odnosi se na sposobnost osobe da predoči tuđe mentalno stanje (Premack i Woodruff, 1978; prema Blair, 2005). Uključuje razumijevanje tuđih internalnih stanja poput misli, želja, uvjerenja, namjera, zauzimanje tuđe perspektive i gledišta i sl. te je neovisno o emocionalnim neuralnim mrežama (Decety i Ickes, 2009). Rana istraživanja Blaira i suradnika (1995, 1996; prema Dolan i Fullam, 2004) sugeriraju da sudionici koji se, koristeći Hareove kriterije, mogu opisati kao psihopati, ne pokazuju probleme na jednostavnim zadacima i pričama temeljenim na teoriji uma. U skladu s time su i rezultati Dolan i Fullam (2004) koji su u istraživanju koristili klasične zadatke premještanje objekta, tj. test krivog vjerovanja i *faux pas* situacije. U testu krivog vjerovanja sudionik promatra kako se objekt premješta s početne lokacije, na kojoj ga je druga osoba ostavila, na neku drugu, dok je ona van prostorije. Nakon toga, sudioniku se postavljaju pitanja o uvjerenjima osobe o lokaciji objekta koja nije prisustvovala njegovom premještanju. Nadalje, *faux pas* situacija se, općenito, odnosi na situaciju u kojoj osoba izgovori nešto što nije smjela reći drugoj osobi, bez saznanja da ne smije. Sudionika se zatim ispituje o mentalnim stanjima obje osobe u situaciji. Oba zadatka od sudionika traže razumijevanje tuđeg internalnog stanja i tuđe perspektive, točnije, kako će pojedina situacija djelovati na pojedinu osobu. Nalazi pokazuju kako su psihopati ove zadatke rješavali jednako dobro kao i pojedinci kod kojih psihopatske osobine nisu značajno izražene, što potvrđuju nalazi istraživanja poput Richell i suradnika (2003) te Sandvik, Hansen, Johnsen i Laberg (2014). Prema Feshbachovoj pretpostavci (1987; prema Richell i sur., 2003), sposobnost osobe da se zamisli u tuđoj situaciji uvjet je empatičkog ponašanja. Uzimajući u obzir nalaze navedenih istraživanja, čini se kako empatička disfunkcija, kojom se definira psihopatija, nije temeljena na kognitivnoj empatiji, tj. pretpostavkama teorije uma.

3.2. Emocionalna empatija

Emocionalna empatija može se opisati kao emocionalna responzivnost osobe (Blair, 2005), a temelji se na neuralnim krugovima koji se aktiviraju usred tuđe ekspresije emocije (Decety i

Ickes, 2009). Obuhvaća kapacitet osobe da doživi određene emocije, ali i da ih prepozna kod drugih na temelju facijalne i vokalne ekspresije te da na njih daje primjerene odgovore. Na temelju ranije navedenih istraživanja, može se sažeti kako rezultati u pojedinim područjima nisu konzistentni. Neka od istraživanja pokazuju specifične deficite psihopata u prepoznavanju tuge i straha u tuđim facijalnim ekspresijama (Iria i Barbosa, 2009; Blair, 2002; prema Blair i sur., 2005; Stevens i sur., 2001), dok se u nekim istraživanjima pokazalo kako su psihopati bili uspješni u prepoznavanju zadanih izraza lica (Glass i Newman, 2006; Kosson i sur., 2002; Book i sur., 2007). Nadalje, nedostaci u emocionalnom procesiranju uočeni su i pri uporabi auditornih podražaja. Naime, psihopati, kao i djeca s psihopatskim tendencijama, imali su poteškoća u prepoznavanju tuge i straha u tuđem glasu (Stevens i sur., 2001; Blair i sur., 2002). Također, uočeni su smanjeni autonomni odgovori na očekivanje averzivnih podražaja kao i na uznemirenost drugih osoba (Lykken, 1957; Ogloff i Wong, 1990), ali i na emocionalne znakove koje upućuju na ugodu (Verona i sur., 2004; Levenston i sur., 2000). No, bez obzira na česte nedosljednosti nalaza studija u ovome području, može se zaključiti kako postoje selektivni deficiti emocionalne empatije kod psihopata (Blair, 2005).

3.3. Zaključno o empatiji kod psihopata

Empatija se može gledati kao proces koji uključuje nekoliko stadija koji se mogu simultano odvijati. Kada se pojedinac nađe u situaciji u kojoj se traži empatički odgovor, situacija se najprije mora kognitivno obraditi. Naime, kako bi uopće došlo do empatičke reakcije, osoba mora moći zamisliti se u tuđoj situaciji, tj. sagledati je iz tuđe perspektive (Feshbach 1987; prema Richell i sur., 2003). Istovremeno je nužna diskriminacija afektivnih znakova koje osoba pokazuje, tj. prepoznavanje i razlikovanje facijalne ekspresije, afekta vokala ili načina držanja tijela, kako bi na kraju došlo do emocionalne responzivnosti u obliku empatičkog odgovora. Istraživanja su pokazala kako psihopati nemaju poteškoća u rješavanju zadataka u kojima se od njih traži pokazivanje kognitivne empatije. Dakle, njihove sposobnosti reprezentacije tuđih interalnih stanja su netaknute. Prepoznaju i razumiju tuđe želje, uvjerenja i namjere stavljajući se u tuđu poziciju. Što se tiče emocionalne empatije, postoji konsenzus prema kojemu su prisutni selektivni deficiti (Blair, 2005). Međutim, teško je za zaključiti koji su to deficiti točno u pitanju zbog nedosljednosti rezultata. Prema dosadašnjim istraživanjima može se zaključiti kako psihopati razumiju kroz što prolaze druge osobe, ali ne pokazuju dovoljne razine emocionalne involviranosti potrebne za empatičke odgovore, tj. ne pokazuju zabrinutost ili brigu. Kod psihopata se tako ne odvija prijenos emocija s drugih osoba, tj. ne doživljavaju ih kroz vlastito emocionalno iskustvo. Empatiki odgovor na tuđu uznemirenost smatra se izrazito bitnim u procesu moralne socijalizacije koja se

odvija kroz uparivanje znakova uznemirenosti i ponašanja koja dovode do istih, npr. udaranja druge osobe. Povezivanjem navedenih elemenata dolazi do stvaranja okidača mehanizma inhibicije nasilja (Blair i sur., 2005). Osoba koja razvije navedeni mehanizam, bol druge osobe percipira averzivnim te s vremenom, kroz socijalizaciju, čak i vjerojatnost da se druga osoba povrijedi može postati neugodna. Iz tog se razloga izbjegavaju ponašanja koja mogu dovesti do takvih posljedica. Budući da neka od istraživanja pokazuju kako psihopati ne prepoznaju tužne i uplašene izraze lica drugih (Blair, 2001) te da pokazuju deficite u zadacima instrumentalnih i klasičnih uvjetovanja (Lykken, 1957; Blair i sur., 2004) na kojima se empatički odgovori temelje, mehanizmi koji bi inhibirali nasilje nisu dostupni u trenutku kada se nađu u situaciji tuđe uznemirenosti. Doista, pokazalo se kako je psihopatija povezana s višim razinama instrumentalne agresije koja je prema Cornell i suradnicima (1996; prema Laurell i Dåderman, 2005) povezana s manjim razinama emocionalne pobuđenosti. Uzevši u obzir nalaze različitih studija, može se zaključiti kako emocionalna empatija igra važnu ulogu u općoj socijalizaciji pojedinca – u ostvarivanju i održavanju odnosa s drugima, ali i moralnoj socijalizaciji u terminima sprječavanja nasilja i facilitiranja prosocijalnog ponašanja.

4. ZAKLJUČAK

U socijalnom okruženju emocije predstavljaju važan način komunikacije i izražavanja vlastitih namjera, stanja i interpretacija situacije. Zbog toga, njihovo je uočavanje i prepoznavanje bitan aspekt psihičkog funkcioniranja jer omogućuje razumijevanje vlastitih želja i potreba. Također, zbog uspostavljanja i zadržavanja odnosa s drugima, kao i funkcioniranja u zajednici, vrlo je bitno prepoznati i razumjeti osjećaje drugih osoba. Takvo empatičko ponašanje promicat će razvoj bliskih odnosa, kao i prosocijalno ponašanje.

Neadekvatna obrada emocija glavna je karakteristika psihopatije. Tijekom desetljeća istraživanja nastalo je nekoliko teorija koje su nastojale objasniti deficite emocionalne osjetljivosti psihopata. Teorije generalnog deficita smatraju kako je psihopatija okarakterizirana manjkom kapaciteta obrade podražaja kroz spektar emocija zbog čega su prisutne poteškoće u interpretaciji znakova iz socijalne okoline, kao i vlastitog ponašanja. S druge strane, teorije specifičnog deficita objašnjavaju nedostatke u obradi pojedinih emocija. Prema Lykkenovoj teoriji, nedostaci su vezani uz emociju straha, dok se prema Blairu nedostatak uočava u obradi emocija straha i tuge. Nalazi empirijskih istraživanja većinski podupiru stajališta teorija specifičnih deficita emocionalne osjetljivosti psihopata. Deficiti u obradama tuge i straha, kao i nekih drugih averzivnih podražaja, uočavaju se u procesiranju vokalnih signala afekta, izazivanju fizioloških reakcija, kao i u

averzivnom i instrumentalnom uvjetovanju te u nekim istraživanjima pamćenja. Iako se zbog metodoloških razlika mogu pronaći nedosljednosti, rezultati su konzistentniji nego u području prepoznavanja facijalne ekspresije. Naime, neka od istraživanja sugeriraju kako psihopati pokazuju manje sposobnosti prepoznavanja ekspresije emocija na tuđim licima, točnije tuge i straha, pa čak i gađenja. S druge strane, neka su pokazala kako deficiti u prepoznavanju facijalnih ekspresija kod psihopata ne postoje, tj. njihovi učinci jednako su dobri, ako ne i bolji od učinaka skupine sudionika bez izraženih psihopatskih osobina. Konzistentnost rezultata emocionalne osjetljivosti psihopata važna je zbog implikacija koje ima za sposobnost iskazivanja empatije. Naime, emocionalna empatija, okarakterizirana emocionalnom osjetljivošću, tada se može smatrati smanjenom kod psihopata u odnosu na pojedince bez značajno izraženih psihopatskih tendencija. S druge strane, čini se kako je kognitivna empatija kod psihopata netaknuta. Iz toga slijedi kako psihopati razumiju tuđa unutarnja stanja i situacije, ali ne pokazuju dovoljnu emocionalnu angažiranost kako bi izrazili empatiju.

Budući da empatija ima veliku ulogu u inhibiciji nasilja i antisocijalnog ponašanja te moralnoj socijalizaciji, potrebna su daljnja istraživanja emocionalne osjetljivosti psihopata. Na taj način dobit će se uvid u samu emocionalnu disfunkciju koja karakterizira psihopatiju te mogućnost preciznijeg opisivanja i predviđanja ponašanja pojedinaca s izraženim psihopatskim tendencijama.

LITERATURA

- Bagley, A.D., Abramowitz, C.S. i Kosson, D.S. (2009). Vocal affect recognition and psychopathy: Converging findings across traditional and cluster analytic approaches to assessing the construct. *Journal of Abnormal Psychology, 118*(2), 388-398.
- Benning, S.D., Patrick, C.J. i Iacono, W.G. (2005). Psychopathy, startle blink modulation, and electrodermal reactivity in twin men. *Psychophysiology, 42*, 753-762.
- Blair, J., Budhani, S., Colledge, E. i Scott, S. (2001). Deafness to fear in boys with psychopathic tendencies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 36*(3), 327-336.
- Blair, J. i sur. (2002). Turning a deaf ear to fear: Impaired recognition of vocal affect in psychopathic individuals. *Journal of Abnormal Psychology, 111*(4), 682-686.
- Blair, J. i sur. (2004). Passive avoidance learning in individuals with psychopathy: Modulation by reward but not by punishment. *Personality and Individual Differences, 37*, 1179-1192.
- Blair, J. (2005). Responding to the emotions of others: Dissociating forms of empathy through the study of typical and psychiatric populations. *Consciousness and Cognition, 14*, 698-718.
- Blair, J., Mitchell, D. i Blair, K. (2005). *The Psychopath: Emotion and the Brain*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Book, A.S., Quinsey, V.L. i Langford, D. (2007). Psychopathy and the perception of affect and vulnerability. *Criminal Justice and Behavior, 34*(4), 531-544.
- Brook, M., Brieman, C.L. i Kosson, D.S. (2013). Emotion processing in Psychopathy Checklist – assessed psychopathy: A review of the literature. *Clinical Psychology Review, 33*, 979-995.
- Burley, D.T., Gray, N.S. i Snowden, R.J. (2017). As far as the eye can see: Relationship between psychopathic traits and pupil response to affective stimuli, *PloS ONE, 12*(1), 1-22.
- Christianson, S.-A. i sur. (1996). Remembering details of emotional events: A comparison between psychopathic and nonpsychopathic offenders. *Personality and Individual Differences, 20*(4), 437-443.
- Decety, J. i Ickes, W. (2009). *The Social Neuroscience of Empathy*. Cambridge, Massachusetts: The MIT press.

- Dolan, M. i Fullam, R. (2004). Theory of mind and mentalizing ability in antisocial personality disorders with and without psychopathy. *Psychological Medicine*, 34, 1093-1102.
- Dolan, M. i Fullam, R. (2005). Memory for emotional events in violent offenders with antisocial personality disorder. *Personality and Individual Differences*, 38, 1657-1667.
- Flor, H. Birbaumer, N., Hermann, C., Ziegler, S. i Patrick, C. J. (2002). Aversive Pavlovian conditioning in psychopaths: Peripheral and central correlates. *Psychophysiology*, 39, 505-518.
- Forouzan, E. i Cooke, D.J. (2005). Figuring out la femme fatale: Conceptual and assessment issues concerning psychopathy in females. *Behavioral Sciences and the Law*, 23(6), 765-778.
- Fowles, D.C. i Dindo, L. (2009). Temperament and psychopathy: A dual-pathway model. *Current Directions in Psychological Science*, 18 (3), 179-183.
- Glass, S.J. i Newman, J.P. (2006). Recognition of facial affect in psychopathic offenders. *Journal of Abnormal Psychology*, 115(4), 815-820.
- Habel, U., Kühn, E., Salloum, J.B., Devos, H. i Schneider, F. (2002). Emotional processing in psychopathic personality. *Aggressive Behavior*, 28, 394-400.
- Hansen, A.L., Johnsen, B.H., Hart, S., Waage, L. i Thayer, J. F. (2008). Brief communication: Psychopathy and recognition of facial expressions of emotion. *Journal of Personality Disorders*, 22(6), 639-645.
- Iria, C. i Barbosa, F. (2009). Perception of facial expressions of fear: Comparative research with criminal and non-criminal psychopaths. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 20(1), 66-73.
- Ishikawa, S.S., Raine, A., Lencz, T., Bihrlé, S. i Lacasse, L. (2001). Autonomic stress reactivity and executive functions in successful and unsuccessful criminal psychopaths from the community. *Journal of Abnormal Psychology*, 110 (3), 423-432.
- Kosson, D.S., Suchy, Y., Mayer, A. i Libby, J. (2002). Facial affect recognition in criminal psychopaths. *Emotion*, 2 (4), 398-411.
- Laurell, J. i Dåderman A. M. (2005). Recidivism is related to psychopathy (PCL-R) in a group of men convicted of homicide. *International Journal of Law and Psychiatry*, 28, 255-268.

- Levenston, G.K., Patrick, C.J., Bradley, M.M. i Lang, P.J. (2000). The psychopath as observer: Emotion and attention in picture processing. *Journal of Abnormal Psychology, 109*(3), 373-385.
- Lopez, R., Poy, R. Patrick, C.J. i Molto, J. (2013). Deficient fear conditioning and self-reported psychopathy: The role of fearless dominance. *Psychophysiology, 50*, 210-218.
- Lykken, D.T. (1957). A study of anxiety in the sociopathic personality. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 55*, 6-10.
- Newman, J. P. i Kosson, D. S. (1986). Passive avoidance learning in psychopathic and nonpsychopathic offenders. *Journal of Abnormal Psychology, 95*(3), 252-256.
- Newman, J. P. i Schmitt, W. A. (1998). Passiva avoidance in Psychopathic offenders: A replication and extension. *Journal of Abnormal Psychology, 107*(3), 527-532.
- O'Brien, B. S. i Frick, P. J. (1996). Reward dominance: Associations with anxiety, conduct problems, and psychopathy in children. *Journal of Abnormal Child Psychology, 24*(2), 223-238.
- Ogloff, J. R. P. i Wong, S. (1990). Electrodermal and cardiovascular evidence of a coping response in psychopaths. *Criminal Justice and Behavior, 17*(2), 231-245.
- Patrick, C.J. (2006). *Handbook of psychopathy*. New York: The Guilford Press.
- Pera-Guardiola, V. i sur. (2016). Brain structural correlates of emotion recognition in psychopaths. *PloS ONE 11*(5), 1-17.
- Reeve, J. (2010). *Razumijevanje motivacije i emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Richell, R.A. i sur. (2003). Theory of mind and psychopathy: Can psychopathic individuals read the „language of the eyes“?. *Neuropsychologia, 41*, 523-526.
- Ručević, S. (2010). Psychopathic personality traits and delinquent and risky sexual behaviors in Croatian sample of non-referred boys and girls. *Law and Human Behaviour, 34*, 379-391.
- Sadeh, N. i Verona, E. (2012). Visual complexity attenuates emotional processing in psychopathy: Implications for fear-potentiated startle deficits. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience, 12*, 346-360.

- Sandvik, A.M., Hansen, A.L., Johnsen, B.H. i Laberg, J.C. (2014). Psychopathy and the ability to read the „language of the eyes“: Divergence in the psychopathy construct. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55, 585-592.
- Stevens, D., Charman, T. i Blair, J. (2001). Recognition of emotion in facial expressions and vocal tones in children with psychopathic tendencies. *The Journal of Genetic Psychology*, 162 (2), 201-211.
- Vaidyanathan, U., Hall, J.R., Patrick, C.J. i Bernat, E.M. (2011). clarifying the role of defensive reactivity deficits in psychopathy and antisocial personality using startle reflex methodology. *Journal of Abnormal Psychology*, 120(1), 253-258.
- Vasconcellos, S. L. J., Salvador-Silva, R., Gauer, V. i Gauer, G. J. C. (2014). Psychopathic traits in adolescents and recognition of emotion in facial expressions. *Psychology/Psicologia Reflexão e Crítica*, 27(4), 768-774.
- Verona, E., Patrick, C.J., Curtin, J. J., Bradley, M. M. i Lang, P. J. (2004). Psychopathy and physiological response to emotionally evocative sounds. *Journal of Abnormal Psychology*, 113(1), 99-108.